

4.3. Rotačný pohyb telesa

Príklad: Zotrvačník sa otáča otáčkami 1800 ot./min. v smere hodinových ručičiek. V čase $t=0$ s. na zotrvačník začne pôsobiť premenlivý krútiaci moment, ktorý spôsobí spomalenie $\alpha = 4t \text{ rad.s}^{-2}$, kde t je čas v sekundách počas ktorých pôsobí krútiaci moment. Určte 1) čas t_1 , za ktorý zotrvačník zníži svoju uhlovú rýchlosť na polovicu, kedy sa bude otáčať otáčkami 900 ot./min. 2) čas t_2 , potrebný na zmenu smeru otáčania a 3) celkový počet otáčok (v smere aj v protismere hodinových ručičiek), ktoré zotrvačník vykoná počas prvých 14 sekúnd pôsobenia krútiaceho momentu.

D: $n_0 = 1800 \text{ ot. min}^{-1}$

$n_1 = 900 \text{ ot. min}^{-1}$

$\alpha = 4t$

H: $t_1, t_2, n_{\text{celk}}$

Riešenie: Protismeru hodinových ručičiek budeme považovať kladný zmysel otáčania

1) $\alpha = \frac{d\omega}{dt} = 4t$

$$\int_{\omega_0}^{\omega} d\omega = \int_0^t 4t dt$$

$$[\omega]_{\omega_0}^{\omega} = \left[4 \frac{t^2}{2} \right]_0^t$$

$$\omega - \omega_0 = 2t^2 \quad \rightarrow \quad \boxed{\omega = \omega_0 + 2t^2};$$

Mínus preto, lebo sa otáča proti uvažovanému kladnému zmyslu otáčania

$$\omega_0 = -\frac{1800 \cdot 2\pi}{60} = -60\pi \text{ rad.s}^{-1}$$

$$\omega_1 = -\frac{900 \cdot 2\pi}{60} = -30\pi \text{ rad.s}^{-1}$$

$$-30\pi = 60\pi + 2t_1^2 \quad \rightarrow \quad t = \sqrt{15\pi} = 6,86 \text{ s.}$$

2) Zotrvačník zmení zmysel otáčania tesne po tom, čo bude jeho uhlová rýchlosť nulová $\omega = 0$

$$0 = -60\pi + 2t_2^2 \quad \rightarrow \quad t_2 = \sqrt{30\pi} = 9,71 \text{ s.}$$

3) Celkový počet otáčok vypočítame ako súčet otáčok do zastavenia a po zmene zmyslu otáčania

$$\omega = \frac{d\varphi}{dt} = \omega_0 + 2t^2, \quad \text{kde } \varphi \text{ je uhol pootočenia v radiánoch}$$

Zotrvačník urobí do zastavenia n_1 otáčok: $\int_0^{\varphi_1} d\varphi = \int_0^{t_2} \omega_0 + 2t^2 dt$

$$\varphi_1 = -60\pi \cdot 9,71 + \frac{2}{3} 9,71^3 = -1219,96 \text{ rad.}$$

$$n_1 = \frac{-1219,96}{2\pi} = -194,16 \text{ ot.}$$

Znamienko hovorí iba o smere otáčania

Po zmene zmyslu otáčania zotrvačník urobí n_2 otáčok: $\int_0^{\varphi_2} d\varphi = \int_{t_2}^{t_3} \omega_0 + 2t^2 dt$

$$\varphi_2 = -60\pi \cdot 14 + \frac{2}{3} 14^3 - \left(-60\pi \cdot 9,71 + \frac{2}{3} 9,71^3 \right) = 410,35 \text{ rad.}$$

$$n_2 = \frac{410}{2\pi} = 65,25 \text{ ot.}$$

Zotrvačník vykoná po 14 sekundách $n_{\text{celk}} = n_1 + n_2 = 194,16 + 410,35 = 604,51$ otáčok.

Príklad:

Ťažké zotrvačenie s vonkajším polomerom R a vnútorným polomerom r sa otáča okolo osi z vplyvom momentu M tak, že pre jeho rotáciu platí:

$\varphi(t) = 8t^2$. Vypočítajte veľkosť momentu M , ak je dané:

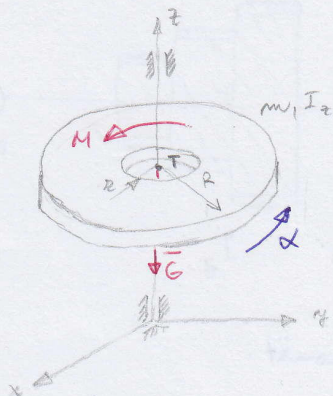
D: $G = 400 \text{ N}$

$R = 0,9 \text{ m}$

$r = 0,7 \text{ m}$

$\varphi = 8t^2$

H: M

Dre: $I_z \cdot \alpha = \sum \tau_{iz}$

$I_z \alpha = M$

$I_z = \frac{m}{2} (R^2 + r^2) \quad ; \quad m = \frac{G}{g}$

$\varphi = 8t^2 \rightarrow \omega = \frac{d\varphi}{dt} = 16t \rightarrow \alpha = \frac{d\omega}{dt} = 16 \text{ rad} \cdot \text{s}^{-1}$

$M = \frac{G}{2g} (R^2 + r^2) \cdot 16 = \frac{8G}{g} (R^2 + r^2)$

$M = \frac{8 \cdot 400}{9,81} (0,9^2 + 0,7^2) = 424,06 \text{ Nm}$

PRÍKLAD: VYPOČÍTADTE MOMENT ZOTRVAČNOSTI SKUPINY OBUBEDNÝCH KOLIES NA

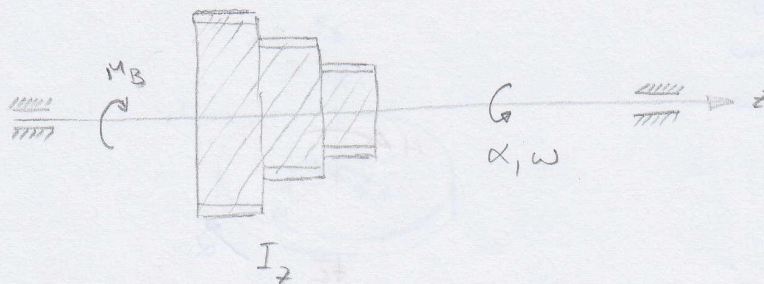
SPOLUČNOM HRIADLI, KTORÉ SA OTÁČA SPOTÁLENE VPLYVOM BRZDNÉHO MOMENTU M_B PRÍČON K JEHO ZASTAVENIU DÔJDE ZA ČAS t_1 . URČTE POČET OTÁČOK DO ZASTAVENIA.

$$D: M_B = 8\pi \text{ Nm}$$

$$t_1 = 6 \text{ s}$$

$$\omega_0 = 12\pi \text{ rad/s}$$

$$M: I_z, n_1$$

$$I_z \cdot \alpha = -M_B$$

$$I_z = -\frac{M_B}{\alpha}$$

$$; \alpha = \frac{d\omega}{dt} = \text{const.}$$

$$\int_{\omega_0}^0 d\omega = \int_0^{t_1} dt$$

$$\alpha = -\frac{\omega_0}{t_1}$$

$$I_z = -\frac{t_1 \cdot M_B}{-\omega_0} = -\frac{6 \cdot 8\pi}{-12\pi} = 4 \text{ kg} \cdot \text{m}^2$$

$$\alpha = \frac{\omega d\omega}{d\varphi} = -\frac{\omega_0}{t_1}$$

$$\int_{\omega_0}^0 \omega d\omega = -\frac{\omega_0}{t_1} \int_0^{\varphi_1} d\varphi$$

$$-\frac{\omega_0^2}{2} = -\frac{\omega_0}{t_1} \varphi_1$$

$$\varphi_1 = \frac{\omega_0 \cdot t_1}{2} = 113,097 \text{ rad}$$

$$n_1 = \frac{\varphi_1}{2\pi} = \frac{\omega_0 \cdot t_1}{4\pi} = \frac{12\pi \cdot 6}{4\pi} = 18 \text{ otáčok}$$

Príklad: Plný rotor o hmotnosti G sa na začiatku otáča s ω_0 .

Vypočítajte veľkosť príťažlivých síl F_m brzdiacich čelov so t_1 , aby sa rotor zastavil za čas t_1 .

D: $G = 3000 \text{ N}$

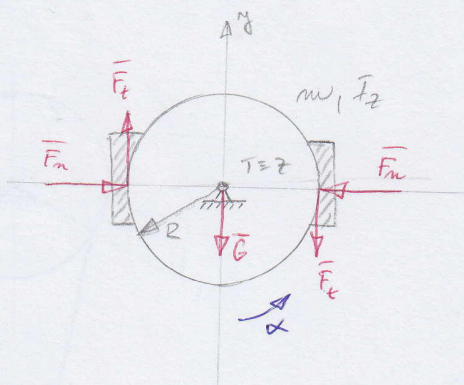
$\omega_0 = 2500 \text{ min}^{-1}$

$R = 0,3 \text{ m}$

$f = 0,8$

$t_1 = 6 \text{ s}$

H: F_m

DR: $I_2 \alpha = \sum M_{i2}$

$I_2 \alpha = -2F_t \cdot R$

$F_t = f \cdot F_m \rightarrow F_m = \frac{F_t}{f}$

$I_2 = \frac{1}{2} m R^2 = \frac{1}{2} \frac{G}{g} R^2 = \frac{1}{2} \frac{3000}{9,81} \cdot 0,3^2 = 13,76 \text{ kg m}^2$

$\alpha = ? \quad F_m = \text{const} \Rightarrow F_t = \text{const} \Rightarrow \alpha = \text{const}.$

$\alpha = \frac{d\omega}{dt} = \text{const}, \rightarrow \int_{\omega_0}^0 d\omega = \alpha \int_0^{t_1} dt$

$\alpha = -\frac{\omega_0}{t_1} = -\frac{2\pi \omega_0}{60 t_1} = -\frac{2\pi \cdot 2500}{60 \cdot 6} = -43,63 \text{ rad} \cdot \text{s}^{-2}$

$F_t = -\frac{I_2 \alpha}{2R} = -\frac{13,76 (-43,63)}{2 \cdot 0,3} = 1000,6 \text{ N}$

$F_m = \frac{F_t}{f} = \frac{1000,6}{0,8} = 1251 \text{ N}$

PRÍKLAD: ZOTRVAČNÍKA SA ROZDELETA Z POKOJA NA KONČNÚ UHLOVÚ RÝCHLOSŤ

W₁ PODOBENÍM KONŠT. KRÚTACIEHO MOMENTU M_k , ĽTORÝ SA PŘEVAŠA TRECÍM SPOŠKOU S PRÍTLAČÍVOU SÍLOU F_n . VÝPČÍTAJTE MAXIM. KRÚTACÍ MOMENT A PRÁCU TRECÍCH SÍL SPOŠOU AK JE DÁVÉ:

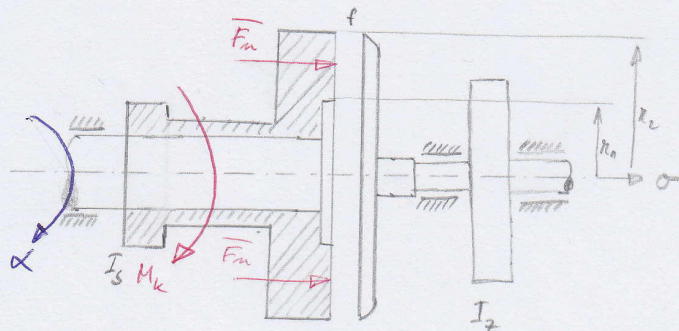
D: I_z, I_s [kgm²]

$\omega_0 = 0; \omega_1 \neq 0$ [rad.s⁻¹]

F_n [N]; f [-]

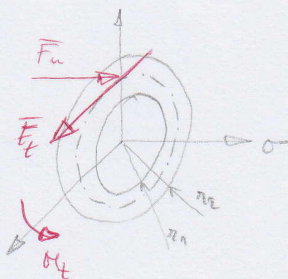
r_1, r_2 [m]

M: A_t, M_k

DPR: $I_o \alpha = \sum M_{io}$

$I_o \alpha = M_k = \text{moment trefcu s/l. } M_t \quad (M_t = M_k)$

$M_t = F_t \cdot r_s \quad ; \quad r_s = \frac{r_1 + r_2}{2}$

$F_t = F_n \cdot f$

$M_t = f \cdot F_n \cdot \frac{r_1 + r_2}{2} = \text{konšt.}$

$\alpha = \frac{M_k}{I_o} = \underbrace{f \cdot F_n \cdot \frac{r_1 + r_2}{2}}_{\text{konšt.}} \cdot \frac{1}{I_o} \quad ; \quad I_o = I_z + I_s$

PRÁCA TRECÍCH SÍL: $A_t = ?$

$dA_t = \bar{F}_t \cdot dr$

$dA_t = F_t \cdot dr \cdot \omega \quad ; \quad dr = r_s d\varphi$

$dA_t = F_t \cdot r_s d\varphi = M_t d\varphi$

$d\varphi = ?$

$\alpha = \frac{M_k}{I_o} = \frac{\omega d\omega}{d\varphi} \Rightarrow d\varphi = \frac{I_o}{M_k} \omega d\omega$

$dA_t = M_t \frac{I_o}{M_k} \omega d\omega \quad ; \quad \text{lebo } M_k = M_t$

$A_t = I_o \int_0^{\omega_1} \omega d\omega = I_o \frac{\omega_1^2}{2}$

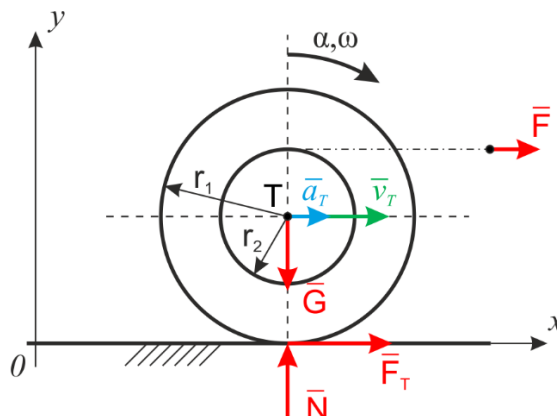
$A_t = (I_z + I_s) \frac{\omega_1^2}{2}$

PRÁCA TRECÍCH SÍL PRI ROZBEHU ZOTRVAČNÍKA NEZÁVISÍ OD PŘEVAŠANÉHO MOMENTU, ČI UŽ JE KONŠT. ALEBO PŘEDVHLIVÝ

4.4. Všeobecný rovinný pohyb telesa

Príklad: Dvojitý disk sa valí po horizontálnej rovine. Určte uhlovú rýchlosť disku a rýchlosť jeho ťažiska po prejení vzdialenosti l . Disk je ťahaný silou F na konci lana omotaného na menšom disku.

D: $m_1 = 5 \text{ kg}$
 $m_2 = 3 \text{ kg}$
 $l = 1 \text{ m}$
 $r_1 = 0,6 \text{ m}$
 $r_2 = 0,4 \text{ m}$
 $F = 20 \text{ N}$

H: v_{T1}, ω_1

$$x: \quad ma_x = F + F_T \quad (1) \quad F_T = ma_T - F$$

$$y: \quad 0 = N - G \quad (2)$$

$$M_T: \quad I_T \alpha = Fr_2 - F_T r_1 \quad (3) \quad \alpha = \frac{a_T}{r_1}$$

$$I_T = \frac{1}{2} m_1 r_1^2 + \frac{1}{2} m_2 r_2^2$$

$$(3) \quad I_T \frac{a_T}{r_1} = Fr_2 - ma_T r_1 + Fr_1$$

$$(I_T + mr_1^2) a_T = F(r_1 + r_2) r_1$$

$$a_T = \frac{F(r_1 + r_2) r_1}{I_T + mr_1^2}$$

$$a_T = \frac{v_T dv_T}{dx} = \text{konšt}$$

$$\int_0^{v_{T1}} v_T dv_T = a_T \int_0^l dx$$

$$\frac{v_{T1}^2}{2} = 2a_T l$$

$$v_{T1} = \sqrt{2a_T l}$$

$$\omega_1 = \frac{v_{T1}}{r_1}$$

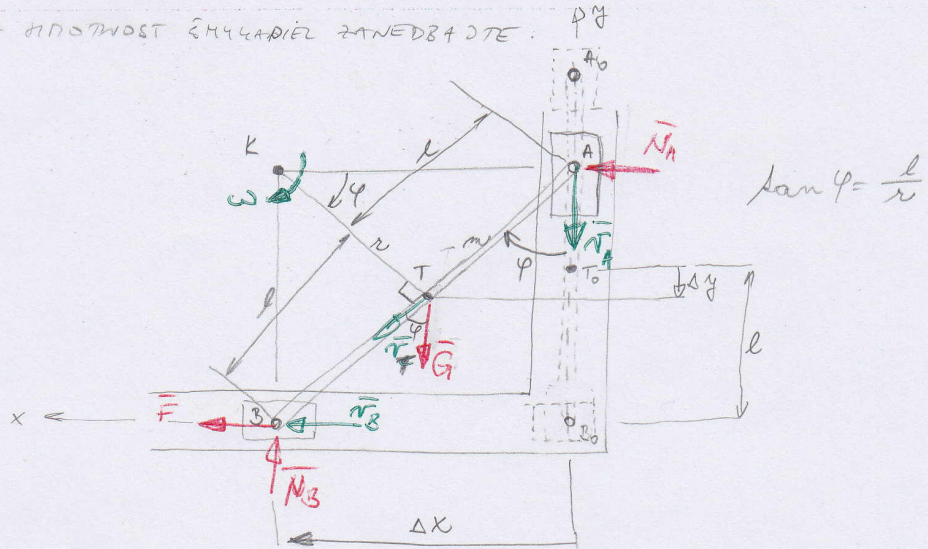

Príklad: Tuhá tyč je uložená podľa obrázku. Na začiatku je v rovnováhe, keď $\varphi = 0$. Koniec tyče B je ťahaný silou F . Určte uhlovú rýchlosť tyče v okamihu keď $\varphi = 45^\circ$. Trenie a hmotnosť šlykadiel zanedbajte.

D: $m = 10 \text{ kg}$
 $l = 0,4 \text{ m}$
 $F = 50 \text{ N}$
 $\varphi_1 = 45^\circ$

zP: $\varphi_0 = 0$; $\omega_0 = 0$; $v_{T0} = 0$

H: ω_1

$$E_{k1} - E_{k0} = A$$

$$E_{k0} = 0, \text{ lebo } v_0 = 0 \text{ a } \omega_0 = 0$$

$$E_{k1} = \frac{1}{2} m v_{T1}^2 + \frac{1}{2} I_T \omega_1^2; \quad v_{T1} = r \cdot \omega_1; \quad r = \overline{KT}$$

$$E_{k1} = \frac{1}{2} \underbrace{(I_T + m r^2)}_{I_k} \omega_1^2; \quad I_T = \frac{1}{12} m (2l)^2 = \dots = 0,5334 \text{ kg} \cdot \text{m}^2$$

$$r = \frac{l}{\sin \varphi} = \dots = 0,4 \text{ m}$$

$$E_{k1} = \frac{1}{2} (0,533 + 10 \cdot 0,4^2) \omega_1^2 = 1,06 \omega_1^2$$

$$A = F \Delta x + G \Delta y$$

$$\Delta x = 2l \sin \varphi = 2 \cdot 0,4 \sin 45^\circ = 0,567 \text{ m}$$

$$\Delta y = l - l \cos \varphi = 0,4 - 0,4 \cos 45^\circ = 0,117 \text{ m}$$

$$A = 50 \cdot 0,567 + 10 \cdot 9,81 \cdot 0,117 = 39,78 \text{ J}$$

$$1,06 \omega_1^2 - 0 = 39,78$$

$$\omega_1 = \sqrt{\frac{39,78}{1,06}} = 6,11 \text{ rad} \cdot \text{s}^{-1} \rightarrow v_{T1} = r \cdot \omega_1 = \dots = 2,44 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$$

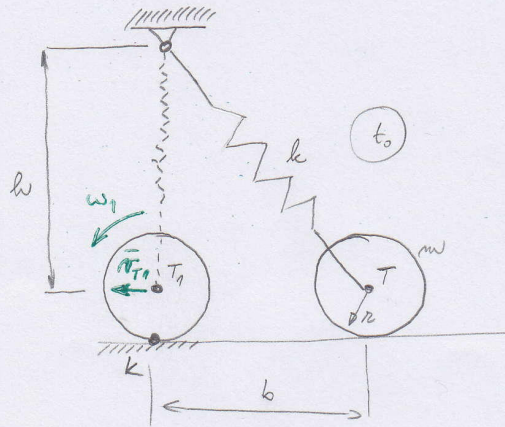

Príkład: Koleso s hmotnosťou m a polomerom zotrváčnosti r_g je pripojené k pružine s tuhosťou k a dĺžkou pružiny l_0 (v nenatiahnutom stave). Určte uhlovú rýchlosť kolesa keď ťažisko T prejde vzdialenosť b . Koleso je púšťané z rovnováhy z polohy na obr.

D: $m = 2 \text{ kg}$, $r_g = 0,6 \text{ m}$
 $b = 3 \text{ m}$, $h = 4 \text{ m}$, $r = 0,75 \text{ m}$
 $k = 5 \frac{\text{N}}{\text{m}}$, $l_0 = 1 \text{ m}$

ZP: $t_0 = 0$: $\pi_{T_0} = 0$, $\omega_0 = 0$

H: ω_1

Zákon zachovania mech. energie

$$E_k + E_p = \text{konst.}$$

$$E_{k0} + E_{p0} = E_{k1} + E_{p1}$$

$$0 + \frac{1}{2} k \xi_0^2 = \frac{1}{2} I_k \omega_1^2 + \frac{1}{2} k \xi_1^2$$

$$\Rightarrow \omega_1^2 = \frac{k(\xi_0^2 - \xi_1^2)}{I_k}$$

$$\xi_0 = \sqrt{b^2 + h^2} - l_0 = 4 \text{ m}$$

$$\xi_1 = h - l_0 = 3 \text{ m}$$

$$I_k = I_T + m r^2 = m r_g^2 + m r^2 = m (r_g^2 + r^2)$$

$$I_k = 2(0,6^2 + 0,75^2) = 1,845 \text{ kg m}^2$$

$$\omega_1 = \sqrt{\frac{k(\xi_0^2 - \xi_1^2)}{I_k}} = \dots = 4,355 \text{ rad.s}^{-1}$$

- Polomer zotrváčnosti [r_g (radius of gyration)] telesa hmotnosti m k osi - definuje vzdialenosť, ktorú by musel mať hmotný bod od osi, aby mal k tejto osi rovnaký moment zotrváčnosti ako teleso